

MŮJ BRATR CHE

JUAN MARTIN GUEVARA

ARMELLE VINCENT

MŮJ BRATR

CHE

JUAN MARTIN GUEVARA
ARMELLE VINCENT

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

© Éditions Calmann-Lévy, 2016
Copyright © Juan Martin Guevara, Armelle Vincent, 2016
Photos © family Guevara de la Serna, 2016
Cover © Lukáš Tuma, 2017
Preface © Josef Opatrný, 2017
Translation © Tereza Dvořáková, 2017

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2017

ISBN 978-80-7557-084-0 (print)

ISBN 978-80-7557-464-0 (ePub)

ISBN 978-80-7557-465-7 (Mobi)

ISBN 978-80-7557-466-4 (pdf)

Obsah

Poznámka k českému vydání.....	7
Quebrada del Yuro.....	13
Havana, leden 1959.....	23
Výstřední pár bez peněz.....	45
Volní jako ptáci.....	59
Jedinečná postava	77
Země Ameriky, kde se jí nejlépe	91
Objevit svět nebo ho změnit.....	109
Návrat do Buenos Aires.....	131
„Tehle dopis je možná poslední“	147
Osm let, tři měsíce a dvacet tři dní.....	171
Den propuštění.....	197
Odletět do Havany.....	205
Sbohem, mé děti.....	217
V Kubáncích se člověk často splete	223
Co mám jiného dělat, než sít zrna?	235
Che žije dál.....	259
„Jeden rok. Už tak dlouho.“	265
Přílohy.....	273
Úryvky z proslovu v Alžírsku	275
Dopis arcibiskupa Moura	281
Bibliografie	283
Poděkování.....	285

Poznámka k českému vydání

Kniha, již dostává čtenář do rukou, není historií Guevarova života ani pokusem o objektivní pohled na tuto kontroverzní osobnost dějin 20. století. Je a zůstane svéráznou vzpomínkou Guevarova mladšího bratra na člena rodiny ve světě, kde rodinná pouta hrají stále významnou roli v hodnocení příslušníků vlastních rodinných klanů, poutaného navíc k „Che“ stejnou vírou, neochvějným přesvědčením komunisty. Na text je tedy třeba pohlížet jako na svědectví člověka, který vyrůstal ve stejném prostředí jako jeho starší bratr, jehož poprvé viděl jako patnáctiletý na havanském letišti v lednu 1959 a příliš příležitostí ke kontaktu s už slavným sourozencem neměl ani v následujících dnech, týdnech a letech.

Zpočátku Guevaru, druhého muže vítězného boje proti Batistově režimu, plně zaměstnávaly jeho revoluční povinnosti. Funkce velitele pevnosti Cabaña, kde vítězové shromažďovali stoupence poraženého diktátora a fyzicky je zde likvidovali. Později Guevara působil jako Castrův emisar v zahraničí, kde získával sympatie a pomoc pro nový režim na Kubě, s tímto posláním jednal v Egyptě také s československými diplomaty a navštívil pak i Prahu. Po návratu do Havany

se stal ředitelem národní banky a v zemi, jejíž ekonomika byla založena na rozvinutém zemědělství a vyspělém turistickém podnikání, ministrem průmyslu s velkou ambicí: ekonomiku kompletně přebudovat a proměnit Kubu v moderní průmyslovou mocnost s mohutnými metalurgickými a strojírenskými závody. Touto přestavbou pověřil Guevara ve svých plánech nového, socialistického člověka, vedeného k maximálnímu pracovnímu nasazení ne touhou po materiální odměně, ale uvědomělou snahou přispět ze všech sil rozvoji společnosti.

Kuba přitom měla pomáhat budování socialismu na celém světě, v první polovině šedesátých let především bojem proti pozicím USA na všech světadílech, nejen v Latinské Americe, kam od roku 1962 létaly přes Prahu v rámci programu Manuel desítky a stovky Brazilců, Argentinců, Dominikánců a příslušníků dalších latinskoamerických národů vycvičených a vyzbrojených na Kubě, aby vedli ve Venezuele, Bolívii, Peru a po celém kontinentě vůbec partyzánskou válku, ale také v Asii a Africe. Na světě tak měla vzplanout různá ohniska – řečeno Guevarovými slovy „dva, tři, více Vietnamů...“, které by donutily Spojené státy opustit světovou scénu a stáhnout se za své hranice.

Tyto Guevarovy, a Castrov, představy o podobě světa se lišily od praktické politiky Sovětského svazu a jeho evropských satelitů. Projevovalo se to opakovaně, i při příležitostných setkáních kubánské politické elity s představiteli veřejného života východoevropských zemí. Když se tak druhý nejmocnější muž Kuby sešel v hluboké noci se zástupci Svazu československých spisovatelů Lumírem Čivrným a Milanem Jarišem

v residenci československého zastupitelského úřadu v Havaně, patřil Guevarův jediný zájem československým zbraním. Na své otázky neuslyšel ovšem od, řečeno parafrází Jarišových slov, Švejkových dědiců, uspokojivou odpověď, beze slova se pak zvedl a ve svých nezašněrovaných bagančatech bez ohledu na zkoprnělé účastníky setkání odešel.

Nakonec zmizel i z Kuby, odjel bojovat za komunistickou budoucnost Afriky, kde však neuspěl, a v Angole i Mozambiku jej čekalo trpké zklamání. Po následujícím několikaměsíčním pobytu v Československu, kde podle životopisců plánoval v roce 1966 misi do některé z latinskoamerických zemí, překročil zase Atlantik. Tisk pak přinášel opakovaně nejružnější úvahy o místě Guevarova pobytu a působení, které ukončila 8. října 1967 zpráva bolívijské armády. Její speciální jednotky Guevaru v horách Bolívie dopadly a následující den zastřelily. Protože noviny přinášely zaručené informace o smrti muže, symbolizujícího revoluční Kubu a partyzánské hnutí v Latinské Americe opakovaně, ozvaly se okamžitě hlasy pochybovačů. Nezněly na rozdíl od dřívějších případů z Kuby, kde zavládlo v oficiálních tiskových orgánech naprosté ticho. Následující den pak bolívijské úřady potvrdily starší zprávu a Fidel Castro pohnutým hlasem informaci potvrdil. Mluvil o smrti hrdinného guerillera – partyzána. Jeho dikci pak přijala levá část politického spektra nejen v Latinské Americe a opakuje ji dodneška. Spolu s tvrzením o jeho statečném chování před hlavní namířeného samopalu v chvějící se ruce příslušníka oddílu vycvičeného CIA dřív než stiskl spoušť. V této prezentaci zajetí a smrti se neobjevují slova, jimiž se obrátil

Můj bratr Che

zarostlý muž v rozedrané uniformě a polorozpadlých botách na vojáky, kteří jej obklopili v příkré strži: „Nestřílejte. Mám větší cenu živý než mrtvý.“

Guevarova smrt v bolívijských horách zastřela neúspěch jeho mise v Africe, dala zapomenout na podstatný Guevarův podíl na žalostném stavu kubánské ekonomiky v první polovině šedesátých let – a to ještě jen největší realisté čekali její další rozklad až ke krachu, k němuž došlo už bez přímé Guevarovy účasti v roce 1968, kdy Kubu zachránily od úplného hospodářského rozvratu jen masivní dodávky strojů, potravin i spotřebního zboží ze Sovětského svazu, Československa, Bulharska a Německé demokratické republiky.

Zprávy z La Higuery a La Pazu daly zapomenout na Guevarovy evidentní neúspěchy – dokonce ani velcí kritikové neúspěch v Africe, nemluvě o kubánské ekonomice, příliš nepřipomínali – a vyvolaly okamžitě vlnu spekulací o skutečné podobě guerillera konce. Šířitelé slávy legendárního komandanta partyzánské války na Kubě a nemilosrdného kritika politiky Spojených států na řadě velkých mezinárodních setkání se zoufale ptali, jak je vůbec možné, že hrdina mohl padnout do rukou nepřátel. Samozřejmě aplikovali odvěký výklad obdivovatelů nepřemožitelných válečníků, zbabělcům vycvičeným CIA musela pomoci jenom zrada někoho z hrdinových blízkých. A to ještě nevěděli, že hlavním poradcem CIA u jednotky, která Guevaru uštvala a dopadla, byl Félix Rodríguez. Uprchlík z Castroy Kubu ve službách americké agentury. Přitom ale stačilo přečíst si příslušný odstavec z bible latinskoamerických partyzánů počátku šedesátých let, *Party-*

zánské války Ernesta Che Guevary, v níž autor svoji smrt, aniž by si to uvědomoval, předpověděl, když napsal: „Partyzánská válka může být zahájena až tehdy, stojí-li po boku partyzánů většina obyvatelstva, takže i při nepoměrně menším počtu zbraní je možná obrana proti utiskovatelům. Partyzán tedy počítá s plnou podporou místního obyvatelstva, a to je podmínka *sine qua non*. Porovnejme si to s lupičskými bandami, působícími v některých oblastech. Tyto bandy zdánlivě mají charakteristické znaky partyzánské jednotky: její jednodušnost, poslušnost velitelů, statečnost, znalost terénu a často i správné použití taktiky. Chybí jim jen podpora lidu, a právě proto jsou nevyhnutelně pochyťtány nebo vyhubeny bezpečnostními oddíly.“ Guevara vedl svůj miniaturní oddíl Kubánců do oblasti, kde se mezi indiánskou a mestickou populací jasně odlišoval už jen barvou kůže. Navíc do země, kde byla přinejmenším částečně provedena pozemková reforma a vesničané mu tedy podporu odmítli, pokud vůbec neoznámili přítomnost podezřelých cizinců vojákům. Řečeno možná poněkud nadneseně, Guevara prohrál v okamžiku, kdy se rozhodl odejít tam, kam odešel.

Co se pak týče úplného konce Guevarova života, okamžiku, kdy se stal cílem střel vybraného samopalníka, byl zase předmětem zájmu desítek biografů, kteří hovořili a hovoří o vraždě či popravě, zabývají se otázkou, kdo vydal rozkaz k palbě a otázkou zacházení se zajatci vůbec. Sám Guevara měl v této věci zcela jasno: „Raněný nepřítel musí být nedotknutelný a jeho zranění musí být co nejlépe ošetřeno. Byl-li ovšem jeho minulý život takový, že si za něj zaslouhuje tak ve-

líký trest jako trest smrti, pak s ním naložíme zcela podle jeho minulosti. V žádném případě není možné brát zajatce ...“

S výročím Guevarovy smrti přišla nová vlnu zájmu o jeho osudy i odkaz. Konají se konference, vycházejí nové publikace. Tak jako dříve často s diametrálně odlišným pohledem. Kritické i oslavné, což je případ této knihy. Ta se v řadě ohledů od běžné guevarovské hagiografické literatury vůbec neliší. Nabízí klasické atributy světce – láska k matce, ochota přinášet oběti pro lepší život bližních, zrada učedníka, mučednická smrt. V jednom však přece jen vyniká, napsal ji bratr protagonisty spisu, což jí dodává na autenticitě a důvěryhodnosti. Pro Guevarovi obdivovatele se stane nepochybně textem potvrzujícím jejich víru, Guevarovi odpůrci ji patrně znechuceně odloží. Pro nezaujatého čtenáře však bude mít cenu svědectví ne o „Che“ Guevarovi, ale o prostředí, z něhož vyšel a pro které byl a zůstává příkladem. Proto začínala výuka na kubánských základních školách celá desetiletí sborovou recitací kratičké věty: „Queremos ser como Che“ – Chceme být jako Che.

Praha, září 2017

prof. PhDr. Josef Opatrný, CSc.

Quebrada del Yuro

Čekal jsem čtyřicet sedm let, abych se vydal na místo, kde byl zavražděn můj bratr Ernesto Guevara. Každý o jeho smrti ví, že byl zbaběle zastřelen 9. října 1967 v ubohé třídě obecní školy v La Higueře, osadě ztracené na jihu Bolívie. Zajat byl večer předtím, v hloubi Quebrady del Yuro, v pusté roklí, kam se stáhl poté, co si uvědomil, že jeho prořídlou skupinu guerrilleros oslabených hladem a žízni obklíčila armáda. Říká se, že zemřel důstojně a že jeho poslední slova zněla „Póngarse sereno y apunte bien. Va a matar a un hombre“ (Uklidněte se a mířte dobře. Zabijete člověka.). Mario Terán Salazar, nešťastný voják, jenž měl tu špinavou práci odvést, se třásl. Che byl zajisté po jedenáct měsíců veřejným nepřítelem číslo jedna pro bolivijskou armádu, možná dokonce celý americký kontinent, ale byl to také legendární nepřítel, mytická postava ověňčená slávou, pověstná svým smyslem pro pravdu a spravedlnost a také svou obrovskou statečností. A co když byl tenthle Che, dívající se na něho bez mrknutí svýma hlubokýma očima a náznaku toho, že by ho soudil, ve skutečnosti přítel a zastánce prostého lidu, namísto krvelačného revolucionáře, jak ho líčili jeho nadřízení? A co když se jeho stoupenci,

Můj bratr Che

o nichž se říkalo, že jsou velmi loajální, jednoho dne rozhodnou ho vypátrat a pomstít jeho smrt?

Mario Terán Salazar se musel opít, aby našel odvalu zmáčk-nout spoušť. Když viděl, jak Che vsedě klidně čeká, až se naplní osud, jehož neodvratnost teď poznal, zalitý potem chvatně vyšel z učebny. Jeho nadřízení ho donutili se tam vrátit.

Můj bratr zemřel vestoje. Chtěli jeho smrt vsedě, aby ho ponížili. Odporoval jim a tuhle poslední bitvu vyhrál. Mezi mnohé jeho přednosti a nadání se řadilo i umění lidi přesvědčit.

Na cestu do Quebrady del Yuro jsem si koupil nové tenis-ky. Je tam hluboká soutěska, která se úzce svažuje přesně za La Higuera. Být tady je pro mě velmi těžké a bolestné. Bolestné, ale nutné. Tuhle pout' si v sobě nesu už léta. Bylo pro mě téměř nemožné přijít sem dřív. První roky jsem byl příliš mladý a psychicky ne dost připravený. Potom se Argentina stala fašistickou a represivní a já skoro devět let vězel v base vojenské junty, která se zmocnila vlády v březnu 1976. Naučil jsem se nevyčínat z davu: v politickém prostředí mojí země bylo dlouho nebezpečné být spojován s Che Guevarou.

Můj bratr Roberto do této oblasti přijel v říjnu 1967 po rodinné depeši z Buenos Aires, aby se pokusil identifikovat Ernestovo tělo poté, co byla oznámena jeho smrt. Vrátil se hluboce otřesený a zmatený: než stihl do Bolívie dorazit, po ostatcích našeho bratra se slehla zem. Bolivijsí vojáci Roberta vozili lodí z města do města a pokaždé si vymysleli jinou výmluvu.

Můj otec a mé sestry Celia a Ana Maria nikdy k cestě nenašly sílu. Matku si vzala rakovina o dva roky dříve. Kdyby už neležela v hrobě, Ernestova smrt by jí do něj pomohla. Zbožňovala ho.

Quebrada del Yuro

Z Buenos Aires jsem přijel autem s přáteli. Okružní cesta byla dlouhá 2600 kilometrů. V roce 1967 jsme netušili, kde Ernesto je. Z Kuby odešel ve velkém utajení. Jen několik lidí – mezi nimiž byl i Fidel Castro – vědělo, že bojuje za bolivijský lid. Má rodina se ztrácela v domněnkách, představovala si ho na druhém konci světa, možná v Africe. Ve skutečnosti byl jen třicet hodin cesty od Buenos Aires, kde jsme žili. Až po několika letech jsme zjistili, že to vzal nejdříve přes Belgické Kongo¹ s tuctem černých Kubánců, aby podpořili povstání Simbů.

Na hřebenu rokle se mě ujímá průvodce. Neví, kdo jsem a já na svém odhalení netrám. Žádá po mně peníze za to, že mě doprovodí na místo, kde Che Guevaru zajali, první znak toho, že se z bratrovy smrti stal obchod. Jsem rozhořčený. Che byl přesně proti podlým ziskům. Přítel, jenž mě doprovází, je v šoku a nemůže si pomoci a nevyzradit, kdo jsem. Jak se ten průvodce vůbec opovažuje tahat peníze z Che Guevarova bratra, který poprvé přichází rozjímat na místo jeho osudové porážky? Průvodce poodstoupí a svýma kulatýma očima na mě hledí ve zbožné úctě. Řeklo by se, že má zjevení. Překotně mumlá omluvy, které ani neslyším. Zvykl jsem si. Být Che Guevarův bratr nebylo nikdy všední. Lidé jsou vždy v rozpacích, když se to dozvědí. Kristus přece nemůže mít sourozence. A Che, to je trochu jako Kristus. V La Higueře a Vallegrande, kam jeho tělo převezli 9. října, aby ho veřejně vystavili, než zmizelo, se z něho stal svatý Ernesto z La Higuery. Lidé se

¹⁾ V roce 1998 vyšla jeho kniha *Deník z Konga: vzpomínky revoluce*, francouzsky v Mille et une nuits, 2009.

Můj bratr Che

před jeho obrazem modlili. Já náboženskou víru vcelku respektuji, ale tohle mi opravdu vadí. V naší rodině už od dob babičky z otcovy strany – Any Lynch-Ortizové – v Boha nevěříme. Matka nás nikdy na mši nevzala, Ernesto byl člověk. Musíme ho nechat sejít z piedestalu a vdechnout té bronzové soše život, aby mohla ve svém poslání pokračovat. Che by svůj status modly nenáviděl.

Vydávám se na sestup k tomu osudnému místu s těžkým srdcem. Nehostinnost rokle mě udivuje. Vlastně až na několik suchých keřů to tu připomíná poušť. Lépe chápu, že se tady Ernesto chytil do pasti jako krysa. Bylo téměř nemožné se ztratit z dohledu armáde, která Quebradu obklíčila už o den dříve.

Přicházím na místo, kde kulka bratra zasáhla do levého stehna a do pravého předloktí. Jsem rozechvělý. Před neduživým stromem, o který se 8. října opíral, je na vyprahlé zemi odlita betonová hvězda. Značí přesné místo, kde seděl, když ho objevili. Zachvacuje mě hluboká úzkost. Zmocňují se mě pochyby. Cítím jeho přítomnost. Lituji ho. Sebe se ptám, co tady dělal, sám. Proč jsem nebyl s ním? Jasně, že jsem měl být s ním. Byl jsem také bojovník. Nebyl mi jen bratrem, ale také spolubojovníkem, mým vzorem. Bylo mi sotva dvacet tři let, ale to není omluva: V kubánské Sierře Maestrě, horském masivu, odkud vyšel ozbrojený prapor, který Fidel Castro pojmenoval *Commandante* a který se velmi proslavil, bylo bojovníkům patnáct! Nevěděl jsem, že je v Bolívii, ale měl jsem to vědět! Měl jsem s ním zůstat na Kubě a v únoru 1959 se otci vzepřít.

Sedám si, nebo se spíše sesouvám na místo, kde seděl on. Vybavuji si jeho hezkou tvář, hypnotizující zkoumavý pohled,

šibalský úsměv. Slyším jeho nakažlivý smích, jeho hlas s nepopsatelným zabarvením: po letech v Mexiku a na Kubě se v jeho španělštině mísily tři různé přízvuky. Cítil se osamělý, přemožený?

Otázky, jež mě napadají, jsou někdy konkrétní. Jindy čistě sentimentální. Che nebyl sám, spolu s ním bylo zadrženo šest dalších bojovníků. Mohl jsem mu pomoci uprchnout? V ten den se to podařilo² pěti z nich, mezi nimi i Guidovi „Inti“ Peredovi. Proč ne jemu? Znovu si skládám dohromady vývoj událostí, které vedly ke smrti mého bratra. Byl Che prodán? A pokud ano, kým? Existuje několi hypotéz, ale protože jsou to jen hypotézy, radši se jimi nebudu zabývat. Ernesto bojoval pod jménem Ramón Benítez. Říká se, že si vybral jméno Ramón jako projev úcty k vyprávění *Reunión*³ Julia Cortázara, v němž popisuje peripetie skupiny revolucionářů v pohoří Sierra Maestra. Jeho přítomnost byla opředena tajemstvím. Stravována informacemi od CIA – která se drze usídlila v prezidentském paláci René Barrientose v La Pazu – měla bolivijská vláda bez jakýchkoliv důkazů za to, že Ernesto Guevara ovládá guerillu v Nanchahuazú. Šlo to až tak daleko, že Argentinec Ciro Bustos, zadržený během zmatků, kdy mu Che dovolil opustit povstání, byl nucen sestavit jeho podobiznu pod pohrůžkou zbytku života ve vězení.

²⁾ Déle než měsíc se jim dařilo uhýbat před nástrahami bolivijské armády a dostat se do města nepozorovaně. Guido „Inti“ Peredo tam bude vypátrán a zavražděn v roce 1969.

³⁾ *Shledání*, pozn. překl.

Můj bratr Che

Když stoupám roklí nahoru, cítím se zničeně, prázdně. V La Higuere mě čeká nepříjemné překvapení. Když vcházím do osady, abych mohl rozjímat ve škole, kde Ernesta zabili, ze skupiny japonských turistů se oddělí jedna žena a vrhá se na mě. Právě se dozvěděla – od novinářky rovněž z Japonska –, že Che Guevarův bratr je tady. Mezi vzlyky mumlá: „Che Guevarův bratr, Che Guevarův bratr.“ Zdvořile mě žádá, abych se s ní vyfotil. Abych ji uklidnil, nezbyvá mi než souhlasit. Zdá se, že ve mně vidí bratrovo vtělení. Cítím zmatek a dojetí zároveň. Téměř padesát let po bratrově smrti je více než kdy předtím přítomný v kolektivní paměti. Jistěže já nejsem Ernesto, ale mohu a musím šířit jeho ideály a myšlenky. Jeho pět dětí ho sotva zná. Moje sestra Celia a bratr Roberto kategoricky odmítají promluvit. Sestra Ana Maria zemřela na rakovinu stejně jako má matka. A mně je 72 let. Nemohu ztrácet čas.

Škola, kde Ernesto strávil svou poslední noc, prošla několika úpravami. Příčku, rozdělující dvě třídy, zbourali. Zdi jsou pokryty obrazy a plakáty vypodobňujícími poslední hodiny jeho života. Židle, na níž seděl, když Mario Terán Salazar vešel dovnitř, aby ho zabil, je stále tady. Představuji si, jak tu můj bratr vsedě čekal na smrt. Je to těžké.

Uprostřed vesnice se tyčí velká bílá busta od kubánského umělce, podle slavné fotografie Alberta Kordy *Guerrillero heroico*. Tato busta, za níž se rýsuje bílý kříž, má za sebou také pohnutý osud. Instalovali ji na začátku roku 1987, pak ji spěšně odstranilo komando bolivijské armády a nahradilo ji pamětní deskou na počest vojáků, kteří padli v guerille. Na své místo se vrátila o dvacet let později, tentokrát i s čtyřmetrovou sochou,

Quebrada del Yuro

tyčící se u vstupu do osady. Obyvatelé La Higuery a Vallegrande žili roky plni strachu. Nikdo se neodvažoval mluvit o Che Guevarovi: v touze odstranit všechny stopy tohoto „rozvraceče“⁴ bolivijský režim zakázal jakékoliv zmiňování jeho jména. V reakci na vynucené mlčení se samozřejmě začaly přirozeně rodit různé legendy. V okamžiku jeho zajetí neměli aymarští Indiáni, již oblast obývali, nejmenší ponětí o důležitosti tohoto vězně. Cizince nikdy neviděli a téměř nemluvili španělsky. Po Che Guevarově smrti se do vesnice nahrnuly davy novinářů. Až do 9. října 1967 o La Higueře nikdo neslyšel. Desátého se třicet šest letadel vyrovnalo na provizorní dráhu ve Vallegrande, šedesát kilometrů odtud. Domorodcům začalo docházet, že se začíná dít něco velkého, že jejich vězeň nebude jen tak někdo.

Ernestovo tělo bylo přemístěno do Vallegrande na nosítkách připevněných k podvozku vrtulníku. Bolivijsí vojáci se rozhodli jeho tělo pro výstrahu vystavit v prádelně v zadní části zahrady místní nemocnice po dobu sedmnácti hodin. Museli ukázat, že rozvraceči z téhle Ernestovy sebranky budou zneškodnění. Che byl mrtvý, mrtvý, mrtvý! At' si z tohoto patetického konce vezme lid ponaučení. At' se nezapléhá do tak ubohých podniků předem odsouzených k nezdaru. Do půl těla svlečeného ho položili na betonovou desku. Byl bosý, oči měl otevřené. Říkalo se ale, že mu je kněz v La Higueře zavřel...

⁴) S vlnami represí v Argentině se z původně přídavného jména rozvratný, stalo jméno podstatné – rozvraceč (španělsky „subversivo“, pozn. překl.), takže bude takto používáno i v této knize.

Můj bratr Che

Někteří připodobňovali obraz mého popraveného bratra k plátnu *Mrtvý Kristus* od italského renesančního malíře Andrea Mantegna. Ta podoba je znepokojivá, ale nepřináší nic. Někteří svědkové vyprávěli, že je Che Guevarovy oči sledovaly, když kolem jeho těla popocházeli. Jiní zase, že lékař – bratrův tajný obdivovatel –, jenž měl tělo očistit, ho chtěl nabalzamovat, ale z nedostatku času mu vyňal srdce, aby ho uchoval ve skleněné nádobě. Ten lékař nechal údajně zhotovit dvě posmrtné masky, jednu z vosku a druhou ze sádry. Zdravotní sestra se zase podívala nad klidem v Ernestově tváři ve zvláštním kontrastu s výrazem ostatních zabitých guerilleros, poznamenaných utrpením a úzkostí. Já těmhle nesmyslům nevěřím. Všechny mají stejný cíl: Udělat z Che Guevary mýtus. Já se proti tomu mýtu snažím bojovat a vrátit bratrovi lidskou tvář.

Po 9. říjnu zůstalo patnáct vojáků v La Higueře rok na hlídce. Obyvatelům vysvětlili, že tam jsou proto, aby je ochránili před Che Guevarovými komplici, kteří by si nenechali ujít pomstu jeho smrti a přišli by je zmasakrovat. Protože to přece byli oni, vesničané, kteří ho zradili. A tak se zrodil kult, v šepotání a strachu.

Z toho potupného obchodu, jenž se kolem Che Guevary rozvinul, jsem zděšený. Ernesto by tyhle absurdní legendy hraničící s mysticismem zavrhl. V La Higueře a ve Vallegrande je na něm založený úplný turistický business. Probíhají tam průvodcované prohlídky kolem „Che Guevarovy cesty“. Snaží se vám tam prodat kdeco. Je to odporné. U východu ze školy jsem viděl stánek s předměty, tričky, vlajkami. Přišlo mi to nevýslovně nízké. Ernesto bojoval za osvobození americ-

Quebrada del Yuro

kého kontinentu a kdekdo teď pro peníze kšeftuje s jeho podobiznou. Lidé se modlí u svatého Che, prosí ho o zázraky, modlí se za své krávy nebo kdoví co ještě! Che chtěl dávat, ne brát. Věřil v člověka jako pána svého osudu a ne jako někoho podrobeného vyšší síle, která by mu věci povolovala nebo zakazovala. Věřil v boj. Byl to humanista.

V La Higueře jsem byl dvakrát a rozhodně se tam už nevrátím. Už to není osada se čtyřmi ubohými domy, ale obchod pod širým nebem, kde se z člověka neustále snaží vytáhnout peníze. To nemá s mým bratrem nic společného, nic.

Ernestovo tělo záhadně zmizelo 11. října 1967 ráno. Jep-tiška, která měla v nemocnici službu, později svěřila německému františkánovi, bratru Anastasiovi, že tu noc slyšela hučení procesí v nemocničních chodbách kolem jedné hodiny ráno. Samozřejmě hned začaly kolovat různé fámy. Pravda se ukázala o dvacet let později.

Havana, leden 1959

Dopoledne zvoní telefon v našem domě v ulici Aráoz v Buenos Aires. Moje matka nadskakuje. Co když je to on? Jedním skokem se zvedne, převrátí stůl s rozehranou partíí solitaire. Už dva roky žije v hluboké a téměř neustálé depresi a úzkosti a alespoň malou útěchu nachází v této karetní hře, při níž kouří cigarety bez filtru. O mého staršího bratra Ernesta má velký strach. Bojuje v čele osmé kolony „Ciro Redondo“ v Ejercito Rebelde⁵ mladého velitele povstalců Fidela Castra a jeho Hnutí 26. července s cílem svrhnout kubánského diktátora Fulgencia Batistu, jehož zuřivost děsí lid. Už mnohokrát mezinárodní tisk oznámil smrt „argentinského lékaře Ernesta *Che* Guevary“ a ponořil tak naši rodinu do zmatku a nejistoty. Ale jsou to jen řeči šířené opresivním režimem, aby tisk zmátl kubánský lid a přesvědčil ho, ať přestane revolucionáře podporovat. Oznámení smrti byla jedna po druhé odvolána, k naší velké úlevě.

Zprávy o Ernestovi jsou vzácné. Víme, že bojuje někde na Kubě, že povstalecké vojsko vyhrálo rozhodující bitvy, že

⁵⁾ Povstalecké vojsko.

Můj bratr Che

má podporu obyvatel a postupuje k hlavnímu městu. Žijeme 6500 kilometrů od ostrova, vzdálenost, jež nám připadá jako světelné roky. Chytáme se každého zlomku informace z bojiště, které se právě nachází v Sierře Maestře, nehostinném pohoří na jihovýchodě ostrova, kde je neproniknutelná vegetace a teploty tam v zimě prudce klesají.

Každé další oznámení Ernestovy smrti bylo stále podezřelejší a neuvěřitelnější. A přece jsme žili na ostří nože, neustále ve střehu. Moji rodiče si beze slov vyčítali, že nedokázali svého troufalého a nezkrotného syna přesvědčit, aby zůstal, přestože se ho nikdy zastavit nepokusili: vychovávali nás v úplné svobodě, podporovali cesty, objevy, dobrodružství, politiku a dokonce vzpoury. Ale tohle? Tahle revoluce v cizí zemi, kde každý den riskuje kůži? Dalo jim obrovskou práci ho pochopit a podporovat. Ten milovaný syn, kterého hýčkali, u jehož lůžka strávili tolik hodin bolesti ve snaze utišit příšerné astmatické záchvaty, jež mu braly veškerou sílu a bránily mu v dýchání, si hraje se svým životem kvůli ideálům. Ještě mu není ani třicet! Přesto musejí uznat, že i tohle ho naučili. Vedli nás k tomu se překonávat. Nesmlouvavý Ernesto byl z jejich rad živ a dal jim nový rozměr.

Je mi patnáct. Je mi jasné, že rodiče jeho nepřítomností trpí, ale neuvědomuji si míru nebezpečí. Obdivuji bratra, velkého rváče, jenž se sám v podstatě bez peněz vydal v jednadvaceti na jízdu 4500 kilometrů na motorovém kole, na několikaměsíční cestu na motorce s kamarádem Albertem „Mial“ Granadem o rok později, pak na ještě delší výpravu, kde potkal bandu kubánských revolucionářů, s nimiž odešel

se zbraní v ruce změnit svět na daleký exotický ostrov. Nikdo z mých přátel se takovým bratrem chlubit nemůže.

– „Haló?“ bere matka do ruky sluchátko.

– *Hola vieja*,⁶ tady tvůj syn Ernestito.

Matka nikdy příliš nedávala najevo své pocity. Ale teď nemůže potlačit výkřik. Během šesti dlouhých let slyšela Ernestův hlas jen jednou, když jí krátce zavolal ze svého tábořiště v Sierre Maestre. Od jeho definitivního odchodu z Buenos Aires 8. července 1953 jsme si s ním všichni členové rodiny – můj otec Ernesto Guevara Lynch, má matka Celia de la Serna, můj bratr Roberto, moje sestry Celia a Ana Maria a já – pravidelně psali, alespoň do té doby, než se namočil do nelegálních záležitostí. Komunikace s rodinou probíhala spíše psanou formou než telefonováním.

Matka září. „To je Ernestito!“ křičí. Náhle vypadá tak šťastně. Samé výborné zprávy. Ernesto jí oznamuje vítězství Ejercito Rebelde, jeho triumfální příchod do Havany a odchod Fulgencia Batisty. Ale nevolá do Buenos Aires, aby mluvil o svých úspěších, upřesňuje. To nevolá *Comandante*, ale syn a bratr. Chce slyšet mateřský hlas, jenž mu tolik chyběl. On i *vieja* k sobě chovají nesmírnou lásku a hluboký respekt. Byla to hlavně ona, kdo Ernesta utvářel. Byla politicky zaměřená a vzdorující dříve než on. Předala mu zálibu k četbě, učila ho francouzsky, již hovoří plyně. Říká se, že Ernesto je její oblíbenec. Tohle protěžování sahá do dětství, kdy mu nemoc

⁶ Viejo, vieja, „starý“, „stará“. V hispanofonních zemích jde o důvěrné oslovení rodičů.

Můj bratr Che

otravovala život: to akutní astma, kvůli němuž nemohl chodit do normální školy, donutilo matku učit ho doma až do jeho devíti let.

Nikdy jsem jejich blízkým vztahem netrpěl: nejmladší dítě – je mi o patnáct a o jedenáct let méně než Ernestovi a Robertovi – sám si v rodině užívám výsostného místa. Navíc, den po Ernestově telefonátu, když se svět dozvěděl o vítězství Fidela Castra, matka prohlásila před novinářkou Angelinou Muñoz pro časopis *La Mujer*: „Z mých pěti dětí je Ernestito ten nejznámější, ale všechny jsou úžasné,“ a pak dodala: „Nevím, koho v Havaně najdu. Posledních šest let bylo pro mého syna klíčových a intenzivních. Určitě se změnil. Trochu se bojím. Nikdy jsem mu nechtěla bránit ve svobodě. Pokud bychom to s manželem udělali, neměli bychom takový vztah jako dnes, přátelský. Můj syn se nikdy nemusel stavět proti své rodině, vždy jsme se snažili ho pochopit a jeho strachy s ním sdílet.“

Večer toho telefonátu, který nám seslalo samo nebe, jsme všichni doma, v euforii a zmatení. Všichni si pokládáme stejnou otázku: setkáme se s Ernestem? Kdo je ten vousatý muž s vrabčím hnízdem na hlavě pod baretem, ten *Comandante* z titulků mezinárodních novin? Co má společného s naším Ernestem?

V Buenos Aires se v ulicích slaví. Lid se také dozvěděl o vítězství hrdinného krajana. Všechny noviny oznamují triumf kubánské revoluce. Příbuzní, již byli k Ernestovým myšlenkám nejvíce ostražití, slaví také. Rody Guevara a La Serna pravděpodobně přivedly na svět velkého muže a dmou se pýchou

k prasknutí. Alespoň prozatím. Někteří se později pokusí distancovat, když to v Argentině začne vrít.

Dva dny po tom telefonátu, 6. ledna 1959, otec, matka, sestra Celia a já opouštíme ulici Aráoz a z mezinárodního letiště Ezeiza se vydáváme na Kubu. Roberto a Ana Maria s námi bohužel jet nemohou. Roberto z pracovních důvodů, přesně už nevím jakých; Ana Maria je po porodu. Odvážně si vykračuji v obleku, jež mi rodiče pro tuto příležitost koupili, můj úplně první. Konečně se setkám se starším bratrem, vtipálkem, který mě přivedl k dobrodružným románům Emiglia Salgariho a Julese Verna. Nezáleží na tom, jestli je z něho *El Comandante* nebo *El Che*. Samozřejmě jsem na něj hrdý – jeho papula se vystavuje ve všech našich novinách –, ale všechno je to pro mě ještě těžko pochopitelné.

Jsme nadšeni. Fidel Castro nás tajně nechal přijet na oslavy do Havany, aniž by o tom Ernesto věděl. Určitě by odmítl, aby neplýtvat penězi nového kubánského revolučního státu. Už dva roky, kdy spolu bojovali bok po boku, pojilo Ernesta s Fidelem velké a mužné přátelství, jež kubánský intelektuál Alfredo Guevara později shrnul v rozhovoru pro španělský deník *El País*:⁷ „Fidel potkal v životě příliš mnoho zrcadel; Che zrcadlem nebyl, byl kultivovaný a měl svá vlastní kritéria. Mluvil s ním jako rovný s rovným, byl mu rovný, možná jako jediný z nás. Věděl, že Fidel je lídr a Fidel na oplátku Che Guevaru poslouchal a respektoval; bylo to dokonalé spojenectví.“ Fidel

⁷ Vincent Mauricio, „Te podría decir que te extraño“, *El País*, 7. října 2007.

Můj bratr Che

věděl o přítelově oddanosti rodině. Ernesto riskoval svůj život pro zemi, která nebyla jeho. A Fidelovi se zdálo nespravedlivé, aby byl na oslavách jediným „sirotkem“. Pověřil jiného *Comandante*, Camila Cienfuegose, aby nám dal vědět, že máme jít na letiště se zavazadly. Máme letět letadlem Cubana de Aviación speciálně najmutým k návratu kubánských politických vyhnanců nejen z Argentiny, ale i z Chile, Ekvádoru a Mexika. Charterový let vypadá slibně...

První exulanti se přihrnou na letiště v Ezeize, naložení zavazadly jako muly. Jednomu z nich se z tašky dere snad stovka knih. Můj ohromený otec si pilotovi stěžuje, že bude letadlo moc těžké. Musíme přeletět pásmo And a přistát nejprve v Santiagu de Chile, kde čekají další exulanti, poté v Guayaquilu a nakonec v Ciudad de México. Pilot mého otce uklidnil, takže jsme vzlétli v neobyčejně slavnostní náladě.

V Guayaquilu letadlo začalo ve vzduchu opisovat velké kruhy namísto klesání k letišti. To představení trvalo téměř hodinu. Podvozek odmítal poslušnost. Obrovské napětí. Všechno se nakonec odblokovalo a konečně jsme se dotkli země. Opravdu chybělo už jenom se rozdrtit o zem, než jsme se s Ernestem viděli!

Cesta byla nesmírně dlouhá. Na každém letišti se na nás vrhali novináři toužící po rozhovoru s Che Guevarovými rodiči. A to jsme si mysleli, že naše přítomnost v exulantském letadle byla tajemstvím! Můj otec s nimi má jako jediný slitování: jeho tulácký syn se zjevně stal mezinárodním hrdinou!

Nad Havanou se toho, že se roztříštíme o zem, obáváme ještě jednou, kvůli podvozku, jež své číslo zopakuje i přes

opravy v Guayaquilu. Nakonec klidně přistaneme na dráze letiště José Martího v Havaně. Jsme vyčerpaní, ale myšlenka na shledání se s Ernestem nás naplňuje radostí.

Při výstupu z letadla otec poklekne a políbí kubánskou zem.

Vousatí ozbrojení guerilleros nás čekají na asfaltu, aby nás doprovodili na cestě davem k Ernestovi. Z bezpečnostních důvodů zůstal uvnitř terminálu. To ráno mu Camilo navrhl, aby přijel na letiště, „kde ho čeká překvapení“. Neměl čas se naštvat a argumentovat, že zcela odmítá jakékoli laskavosti pro sebe a své blízké. Ostatně, Fidel ještě do Havany nepřijel. Vítězství je čerstvé. Zbývá mu jen těšit se ze shledání se svou rodinou.

Když matka Ernesta uvidí, pospíchá za ním, až zakopne o zmeť televizních kabelů na zemi. Vítání je to nekonečné, neobyčejně intenzivní okamžik. Matka Ernestovi vzlyká v náručí a ten ji něžně objímá. Otec, Celia a já sledujeme tu scénu s hlubokým dojetím. Šest let matka o téhle chvíli snila. Tolikrát myslela, že je její syn mrtvý!

Pro mého otce je to něco jiného. Také svého nejstaršího syna něžně miluje, ale jejich vztah je konfliktní. V naší rodině jsme všichni střelení, ale co se týče šilenosti, otec by vyhrál Oscara. Řekněme, že jeho neustálé výstřelky mají ten dar jeho blízké rozčilovat. Kromě toho, přestože se později přikloní k Ernestovým názorům, teď v lednu 1959 nesdílí ani jeho politická přesvědčení, ani jeho neochvějnou přímost. Má v plánu pobytu v Havaně využít tak, že Ernesta přivede k rozumu a přesvědčí ho, aby se vrátil do Buenos Aires a věnoval se kariéře alergologa. Brzy uvidíme, že Ernesto má jiné úmysly.

Můj bratr Che

Nezdá se, že by otec porozuměl tomu, že pro jeho syna je tahle revoluce o hodně víc než jen krásné dobrodružství, které by ukončil a začal se věnovat vážným věcem. „Můžu ti říct, že už je to nějaký ten pátek, co jsem svou lékařskou kariéru opustil, tvrdil mu Ernesto od prvního dne. Teď jsem bojovník a pracuji pro konsolidaci vlády. Co se se mnou stane? Kdo ví? Ani nevím, ve které zemi jednou nechám své kosti.“ S obvyklým smyslem pro humor následně dodal: „A navíc, *viejo*, ty se také jmenuješ Ernesto Guevara, takže si můžeš na zeď ve své kanceláři architekta pověsit můj lékařský diplom a začít zabíjet pacienty bez rizika.“ Je potřeba dodat, že můj otec o sobě říká, že je architekt, dokonce se tomuto povolání věnuje, ale nikdy ho nevystudoval.

Můj bratr už nemá s medicínou nic společného – od odchodu 8. července 1953 na nádraží Retito v Buenos Aires, kde se z něho stal Che.⁸ Změnil se, zestárnul, ale nádherně. On, který vždy mluvil tak rychle, že polykal prchající slova, aby dostihl pádící myšlenky, je nyní rozvážný. Můj udivený otec poznamenává, že nad slovy rozjímá a zvažuje je, než promluví. Z Buenos Aires odešel s tváří holou; teď má vousy, jemné a řídké, ale vousy to jsou. Rád nosil krátké vlasy, aby se nemusel česat: teď má neposlušnou hřívu. Je pohublý. Doteď byla jeho chuť k jídlu proměnlivá, kolísala od nenasytlosti ke strídmosti podle astmatických záchvatů. Nosí olivově zelenou uniformu, široký khaki opasek a černý baret s červe-

⁸⁾ „Che“ je citoslovce, jazykový zlovyk Argentinců, takže i Ernestův, proto mu Kubánci začali říkat Che.

nou hvězdou *Comandante*, které už neodloží. Získal na jistotě, imponantnosti, je charizmatičtější, autoritativnější, pokud to vůbec jde, protože Ernesto si byl vždycky sebou jistý, s přirozenou lehkostí byl odjakživa vůdčí typ. Už v dětství býval šéfem bandy, aniž by se o to snažil, ostatní ho jednoduše uznávali. Po jeho boku se i starší chlupci cítili v bezpečí. Jeho přátelství bylo nepomíjející, jeho oddanost neochvějná.

Všímám si úcty, kterou budí u svých mužů. Dívám se na bratra, ten se na mě něžně usmívá, zlobí mě jako dřív, ale je už někým jiným. Hořím nedočkavostí poznat ho v této podobě, bratra, co je díky své odvaze v boji tak rozpoznatelný, a se třemi tisíci spolubojovníků ve zbrani přemohl o tolik důmyslnější armádu padesáti tisíc mužů, podporovaných největší světovou velmocí, Spojenými státy. Ale to, na čem mi záleží nejvíc, je znovu získat tu blízkost z našeho dětství.

Jeepem jedeme do hotelu Hilton, kde máme zůstat, jak dlouho, ještě nevíme. Atmosféra v ulicích Havany je plná svobody země zbavené nekonečně tíživých pout. V každé čtvrti zní jiná hudba, lidé tančí, oslavují vítězství mladých revolucionářů, jimž vděčí za navrácenou svobodu. Je to ohlušující kravál. Skupiny guerilleros ze Sierry Maestry, sotva gramotné, nikdy neopustily své vesnice a hory a nikdy neměly příležitost pozorovat město, teď obdivují luxus hlavního města, mrakodrapy, auta, hotely.

V Hiltonu, surrealistická a pro mladého Argentince, jako jsem já, bezuzdně exotická scéna. Velký černoš a trpaslík v livrejích se drží u dvěří, stráž z jiného světa. Americký herec Errol Flynn dlouhými kroky přechází vstupní halu: příchod

Můj bratr Che

Che Guevarovy kolony do Havany ho překvapil na dovolené. Luxusní hala je barokní směsicí guerilleros rozvalených na pohovkách a turistů vyjevených z toho, že se pravděpodobně stali svědky probíhající revoluce. Ohromeni se zdají být jedni i druhí: zdaleka neměli čas strávit průběh událostí. Zatímco my také vyjukaně sledujeme tu podívanou, dorazí se svým oddílem *Commandante* Camilo Cienfuegos. Zničení guerilleros se zvednou jako jeden muž. Camilo je hezký a impozantní, má husté vousy, dlouhé vlasy, béžový kovbojský klobouk a přes rameno samopal Thompson. Vyprskne v hřmotný smích. Také z něho se stala legenda. Ernesto se k němu vydává a než nás představí, přátelsky ho obejmě. Jsou z nich velcí přátelé. Zaměstnanci hotelu nechápou, co se děje. Všechno se seběhlo tak rychle! Je to ohromná podívaná, z níž si vychutnávám každou vteřinu. Stoly se prohýbají pod zbraněmi, pro které není na stole místo ani na talíř, dokonce ani na hrnek. Vojáci jsou rozježdění a otrhaní. Právě se po dvou letech vynořili z ilegality. Špinavé uniformy vybledlé časem, sluncem a špatným počasím shodili na zem, stejně jako amulety a ošoupané dřevé boty. Jsem na větvi z toho, že mladíci v mém věku jsou už poddůstojníky v povstaleckém vojsku. Ale nejpodivuhodnější je Ernesto. Naše rodina byla odjakživa silně proti konvencím a bouřila se proti autoritám. Takže vidět mého bratra, který si dokonce nechal v Argentině prominout vojnu kvůli astmatu, tak, že teď je z něho *Commandante*, je ohromující.

Ubytovali nás v luxusním apartmá v šestnáctém poschodí hotelu Hilton. Matka vyšla na balkon a shlížela na čtvrtě Vedado, la Rampa, le Malecón, le Castillo del Morro a na moře.

Kochala se pocitem takové blaženosti. Stanovila si program: užít si svého syna co nejvíce, setkat se s Fidelem, o kterém toho tolik slyšela v Ernestových dopisech a v novinách, a zjistit vše, co může o revoluci, jejích politických, filozofických, ekonomických a praktických cílech. To otec zůstával se svými úmysly více při zemi. Mimo jiné si přeje navázat kontakty, které by se mu mohly později hodit – kdo ví?

Naše cesta byla vyčerpávající. Všichni jsme si šli lehnout za hřmotu orchestrů z ulice, neskonale šťastní, že můžeme usínat pod stejným nebem jako Ernesto.

Když za námi nazítrí přijde k obědu, překvapí ho, že se otec zrovna nechává fotografovat s Fidelovým strýcem a sestřenicí, Gonzalem a Anou Castro Argizovou. Sblížil je pocit hrdosti nad čerstvou slávou jejich příbuzných. Ernesta to rozčílí. Byl by radši, kdyby se otec choval nenápadněji, vzhledem k tak slavnostním okolnostem. Ale to by bylo jako žádat po hvězdě festivalu v Cannes, aby se stala neviditelnou! Otec je bouřlivák a přesně takovéto okolnosti, jako by mu seslalo samo nebe, aby mohl být středem pozornosti. Výsledek: podráždění jsme Ernesto i já, a to stále více, čím více faux pas se otec v následujících dnech dopouští. Ve skutečnosti udělá ještě řadu bot, které jsou neomluvitelné a uspíší jeho odjezd. Jedna z nejkrásnějších bratrových vlastností je jeho čestnost, ten vrozený a neoddělitelný smysl pro práva a spravedlnost. Správný úsudek při každé zkoušce, jenž hraničí s neoblomností zděděné po matce, ta pokaždé narazí na otcovu představitost a sklony k tomu „nějak to zaonačit“. Otec je v Hiltonu v sedmém nebi. Luxus mu vyhovuje,

okouzluje ho, hlavně proto, že už si od něj odvykl. Ostatně, dokonce u našich majetných rodičů jsme nikdy nepoznali tohle moderní pohodlí, které se zdá být typicky americké. Koupelna je vybavena obrovskou vířivou vanou. V ledničce je tlačítko na výrobu ledu! Pro teenagera, jako jsem já, co nikdy necestoval a pochází ze zchátralého domu, je taková okázalost neobvyklá a znepokojivá. Pro matku, přestože vyrůstala v hedvábí a výsadách, je to v kontextu revoluce šokující a nesnesitelné. Dva dny po našem příjezdu trvá na tom, abychom se přesunuli do něčeho méně luxusního. Ocitneme se v Comodoru, na pláži, v apartmá s obří kruhovou postelí, na které spávala mexická herečka María Félixová. Z okna je vidět na přístavní molo, kde kotví jachty. Na střeše hotelu je heliport. Ernesto tam několikrát přistane během svých neohlášených návštěv. Comodoro není o mnoho méně luxusní než Hilton, ale k dispozici je jediný. Takže se musíme přizpůsobit!

Fidel Castro přijel ze Santiaga de Cuba do Havany, oslavován jako hrdina, dva dny po nás. Pronesl projev a ubytoval se v třináctém poschodí Hiltonu. Ernesto má přítelkyni, Aleidu Marchovou, mladou kubánskou revolucionářku, kterou potkal v Sierře Maestře, kde se musela skrývat v džungli před zatčením a mučením. On sám teď bydlí v klášterní cele pevnosti San Carlos de la Cabaña,⁹ kde započaly procesy se členy padlého režimu, za něž mu Fidel světil odpovědnost. Odpovědnost, která mu bude ostře vytykána proto,

⁹⁾ Postavená na obranu Havany před anglickými piráty v 18. století.

že vynesl mnoho rozsudků smrti, k čemuž se vyjádří v jednom z rozhovorů: „Moje úloha nebyla snadná. Za rozsudky nesu plnou odpovědnost. Za těchto podmínek nemohu být v kontaktu s obžalovanými. Neznám ani jednoho z vězňů z La Cabaña. Omezují se na vykonávání funkce velitele nejvyššího soudu a chladnou analýzu fakt. Vycházím z principu, že revoluční spravedlnost je skutečná spravedlnost.“ Aleida později uvede ve své autobiografii,¹⁰ že procesy, jichž se Che nikdy neúčastnil až na některá odvolání, pro něho byly velice složité a nepříjemné, zejména když ho příbuzní obviněných přicházeli prosit o shovívavost.

Ernesta obviňovali z krutosti. Neexistuje větší lež. V kubánské operační oblasti se k nepřátelským zajatcům choval vždy lidsky. Pokud byli zranění, staral se o ně jako lékař. V bolivijské operační oblasti jim pomáhal na svobodu. Vězni z La Cabaña nebyli žádní svatouškové: byla to sebranka trýznitelských pirátů kubánské diktatury. Chlápci, kteří zastrašovali, ohrožovali, zabíjeli a mučili lid. Ernesto nám vysvětlil, že o procesech rozhodovali revoluční vůdci, aby se vyhnuli rychlé spravedlnosti z ulice, která by byla daleko ošklivější. Protože lid většinou tíhne k lynčování prostředníků kata, kvůli němuž musel snášet ty hrůzy.

Ernesto kategoricky odmítl můj přístup do La Cabaña. Přesto jsem se jednoho řízení zúčastnil: Od třetího dne v Havaně jsem si to namířil k basketbalovému stadionu na ulici Boyeros. Zde se odehrál úplně první a zároveň jediný veřejný

¹⁰ MARCH, Aleida, *Evocación, Mi Vida al Lado del Che*, Ocean Sur 2011.

proces se Sosa Blancou – sadistou vyhlášeným svou krutostí. V hlavě mi po tom zbyla ohavná vzpomínka. Na basketbalovém hřišti, kde soud probíhal, byla atmosféra odporná jako na fotbalovém zápase. Napjaté obecenstvo řvalo: „Vrahu!“ Přesto, že byl odsouzený obviněn z nelidských činů, ta podívaná byla ještě hroznější. Ernesto mě upozorňoval, že si z takových procesů nejde odnést nic dobrého. Měl pravdu. A tak jsem se nikdy nesnažil do La Cabaña dostat. Aby Ernesto přišel na jiné myšlenky, občas nás navštěvuje v Comodoru. Vždy počkáme, než ostatní odejdou, abychom mohli zapomenout na revoluci a mluvit o starých dobrých časech v Argentině. Pokládá nám nescetné množství otázek o rodině, vypyává se na každého, nejvíc na Roberta a Anu Mariu, kteří nepřišli. Prahnu po tom být s ním chvíli o samotě. Když se ta příležitost naskytne, nejdřív mu sundám baret a opakuji: „Pro ostatní můžeš být *Commandante*, ale ne pro mě!“ A tak mě začne zlobit a pošťuchovat. Je to pro něj způsob rozptýlení, uvolnění od napětí. Případá mi, že i on potřebuje tyhle chvíle blízkosti, aby mohl zapomenout na své povinnosti a být zase jen bratrem. Jsou věci, co patří jen nám, a je nemožné sdílet je s ostatními. Navíc se mu během těch šesti let po nás tolik stýskalo.

Jednoho dne jsme v jeho kanceláři sami, chce si zaboxovat. Odloží šálu, již používá jako opory pro své vykloubené rameno, a dá mi ránu pěstí. Nedám se a vrátím mu to ránou do lokte. Dělá, že hrozně trpí a zlomí se v pase. Takže se k němu přiblížím, abych mu pomohl, a on mi vrací ránu, která mě odhazuje dozadu. Zuřím a nadávám mu. Hlasitě se směje. Vyzve mě, at'

si sednu, a povídá: „Vem si z toho ponaučení, *hermano*.¹¹ Nikdy nepolevuji v ostražitosti v přítomnosti nepřítelů.“

Zbytek času mě otravuje s tím, abych studoval. „Musíš se učit,“ opakuje. Mezi sourozenci jsem jediný, kdo odmítá studia na univerzitě. Ernesto je lékař, Roberto advokát, Celia a Ana Maria jsou architektky. Já chci co nejdříve začít pracovat a stát se proletářem. Jednou, když s tím zase přijde, mu zavřu zobák jednou provždy: „Pokud se nemýlím, tak máš diplom z medicíny, ne? A co děláš? Ve které ordinaci sis ho vyvěsil? „Ale studia nejsou o tomhle!“ odpoví mi. „Je to nutná disciplína.“ „Moje námitky jsou spíše jen obrana. Studovat nechci, tečka. Matku unavuje mě do toho nutit a otec nemá čas kvůli svým vlastním záležitostem mimo rodinné hnízdo. Zato hltám knihy. Díky tomu s Ernestem vedeme zajímavé debaty. Ernesto je neskutečně bystrý a vzdělaný. Je to žák Marxe, Engelse, Freuda, ale i Jacka Londona, Jorge Bordese, Baudelaira, Leona Felipe, Cervantese a Victora Huga. Dobře zná i dílo Merleau-Pontyho a Sartrovo. Když ho po našem odchodu v Havaně přijme i se Simone de Beauvoirovou, je Sartre překvapený, že za tváří guerillera se skrývá člověk inteligentní a vzdělaný. Ernesto zhltně v průměru jednu knihu denně, noří se do nich během každé volné chvíle. Nejraději má *Dona Quixjota*, četl ho šestkrát, a Marxův *Kapitál*, jež pokládá za velkolepé dílo lidského vědění. Z paměti zná *Obecný zpěv* od Pabla Nerudy, zvykl si ho recitovat při ofenzivách. Už od dětství se uchyluje k veršům i próze v těžkých okamžicích. Verše a maté, typicky

¹¹⁾ Bratříčku.

hořký argentinský nápoj podobný čaji, který se pije *bombillou*, kovovým brčkem s malinkými otvory. A pak, božsky píše. Nikdy se za spisovatele nepokládal, ale zanechal po sobě třísetstránkové dílo složené z novin, esejí, dopisů, vojenských příruček. Tak obsáhlé a dobré, že kubánský spisovatel Julio Llanes věnoval tomuhle „Che-spisovateli“ knihu.¹²

Aby mohl otec pohodlně cestovat po Havaně a okolí, vyžádal si na Ernestovi auto s řidičem, aby ze situace vytěžil co nejvíc. Špatně zná svého nového syna, jehož povaha se vzpírá víc než kdy dřív proti těm jednoduchým výsadám, hlavně co se týče jeho blízkých! Ernesto trval na nízkém vojenském platu 125 dolarů měsíčně. Odmítá větší plat, než mají jeho muži, i přesto, že ostatní „hodnostáři“ režimu berou měsíčně 700 dolarů. Zlobí se také na mlékaře za to, že mu přede dveřmi nechal obzvlášť velké množství mléka. Takle bezúhonnost vyvádí otce z míry. Přijde mu směšná a nemístná s ohledem na to, jaké oběti Ernesto revoluci přináší. Proto mu přijde normální, že by jeho rodiče měli mít nějaké výsady. Nakonec jsou to oni, kdo „propůjčil“ svého milovaného syna, kterého střezili jako oko v hlavě, Kubáncům a hluboce tím trpěli. A i když se otec s Ernestem pravidelně hádá a chce po něm vysvětlení jeho rozhodnutí a ideologických důvodů, chová k němu ty nejvřelejší city. Jeho syn ho nepřestává vyvádět z míry. Nechápe, proč chce brát tak nízký plat. Všechny ty skrupule jdou mimo něj. Stejně jako to, že Ernesto odmítá rozdávat autogramy se slovy: „Nejsem filmová hvězda.“

¹² LLANES, Julio, *Che entre la literatura y la vida*, Corpus 2010.

S ohledem na rodiče a také abychom si mohli prohlédnout ostrov, Ernesto nakonec souhlasil s tím, že budeme mít k dispozici auto, ale jen pod podmínkou, že otec bude platit benzín. Ale jako obvykle Ernesto padre¹³ tahá čerta za ocas. Nemá ani vindru. Snaží se namítat: „Synu, teď máme období hubených krav.“ Na to Ernesto odvětlí: „To mají Kubánci taky! Prostě si koukej poradit!“ Otec se tváří, že to bere na vědomí. Ale za Ernestovými zády se snaží dosáhnout svého a dělá, že Che o všem ví. Když se to Ernesto dozví, rozzuří se. Dá mu za vyučenou. Ale otce nic nezastaví! Jedná vždycky podle sebe. Já jsem se nikdy nestaral o to, co má v hlavě – porozumět mu je nemožné. Jako jít do bludiště po slepu.

Od našeho příjezdu otci rozhodně chybí buď soudnost, nebo kázeň, nebo oboje. Zdá se, že si ještě neuvědomil, kým se jeho syn stal a do jaké míry z něho revoluce udělala člověka ještě čestnějšího a ještě zamračenějšího, než byl v mládí. Ernesto má nyní pocit, že i ten nejobyčejnější z jeho činů má hodnotu poselství. Jestli chce jít Che příkladem „nového člověka“, jehož chce stvořit pro vybudování společnosti postavené na rovnosti, nesmí se jeho chování dát nic vytknout. A tedy ani tomu našemu. A kdo je ten nový člověk podle Ernesta? „Mladý komunista, jehož poslání je být hlavně lidský, tolik lidský, až se přiblíží tomu nejlepšímu v člověku, chce se očistit prací, studiem, neutuchající vzájemností s lidem a všemi lidmi světa, ten, kdo rozvíjí svou citlivost do té míry, že pocítí úzkost, když bude ve světě zavražděn člověk, a kdo se nadchne,

¹³⁾ Otec.

když bude znovu zdvižen prapor svobody,“ pronese během projevu v říjnu 1962.

Vypadá to, že otec to nechápe. Leda by dělal pštrosa, aby se vyhnul překážkám, které mu Ernesto klade do cesty, aby ho udržel na přímé cestě revoluce a příkladnosti. Hosté mého otce, tři argentínští vedoucí odborů, s námi nasedli do letadla v Buenos Aires, zdálo se nám to zvláštní, dokonce nepatřičné, ale jak jsem už říkal, už dávno jsme vzdali pokusy porozumět otcovým pohnutkám. Jen si umím představit, že má díky nim vidinu podnikání. Jakého? To nevím. Otec se snaží rozdělat oheň z jakéhokoli dřeva, ale selže ve všech svých podnicích, navzdory své obrovské inteligenci. Je to snílek a umělec, ale určitě ne podnikatel, přes četné pokusy se jím stát.

Když mě jednoho dne informuje o svém setkání s ředitelem likérky Bacardi, zpozorním. Chce, abych ho doprovodil. Ernestovi se o tom nezmínil, přirozeně. Dorazíme do sídla Bacardi, imponantní budovy Art déco v Belgické ulici na Starém Městě. Ve své nádherné prostorné kanceláři nás přijímá José „Pepin“ Bosch. Daiquiri mi nalijí do sklenice, na jejímž dně se vznáší perla. Nevěřím vlastními očima! Otec klidně s Boschem promlouvá. Je velmi uvolněný. Stejně jako moje matka pochází z argentinské patricijské rodiny vyšší buržoazie. Jejich konverzaci moc nesleduji, příliš zaměstnán vším tím luxusem, co mě obklopuje. Když se zvedáme k odchodu, otec zmíní možnost obchodů s Bacardi v Argentíně.

Nazítří navštívíme ředitele banky Pedroso, nejdůležitější na Kubě. Představte si, jaký revolucionář musí ten chlápek být! Když se to dozví Ernesto, našťve se. „Tohle nemůžeš dělat!“

snaží se otci vysvětlit. „Právě jsem tu udělal revoluci, *che!* Nemůžeš se jít zkompromitovat ke všem ředitelům na ostrově. Ztratím kvůli tobě veškerou věrohodnost. Když tolik trváš na setkání s hodnostáři, jdi za prezidentem republiky. To setkání ti zařídím.“ A tak jsme se setkali s Manuelem Urrutiou.

Mě to také rozčiluje. Otec dělá jednu hloupost za druhou, a nezdá se, že by si uvědomoval závažnost událostí. Kuba je na pokraji toho, aby se stala terčem opakovaných útoků největší světové velmoci. Skutečnost, že otec jedná s ředitelem největší banky, je nepřijatelná. I přes to, že nejsem *Comandante*, navrhuji mu, abychom odjeli. Už tu moc překáží. Předpokládám, že Ernesto to udělal také. Ať je to, jak chce, posadíme ho na letadlo do Buenos Aires. Nakonec vykládal, že ho k návratu do Argentiny donutily obchody. Jaké obchody? To nevíme, a popravdě nám na tom nesejde. Už jsme se naučili nevěnovat tomu pozornost. Autorita mého otce nevydržela to nejasné rozdělení mých rodičů. V té době spolu totiž už nežili. Po otcově odjezdu se nám uleví, jsme osvobozeni od jeho faux pas, kterých už jsme měli dost. Ernesto je zavalený prací. Neúnavně se šestnáct hodin denně oddává srdcem i duší revoluci, přesvědčen o tom, že Spojené státy nebudou otálet s vyjádřením své nespokojenosti. Takže na nás moc času nemá. Jeho družka Aleida Marchová ho také moc nevidí. Ale je stále jeho pomocnicí, jako za časů v Sierra Maestre, takže se jim daří ukrást pro sebe alespoň tyhle okamžiky. Nicméně se čas od času od povinností uvolní a nečekaně se objeví v Comodoru, někdy v Jeepu, jindy ve vrtulníku. Matka i sestra Celia z těchto přepadových návštěv žijí a přejí si je každý

den. Ale i tak nezahálejí – navštěvují a studují vše, co se jim naskytne. Tu zvědavost a intelektuální bystrost má Ernesto po matce. Jejích rad si velmi váží. Je jedna z mála, kdo mu řekne pravdu bez příkras. Teď, ve své nynější funkci, potřebuje její upřímnost víc než kdy jindy. A Celia se z nás Ernestovi podobá nejvíc. Mají stejnou povahu, jsou oba nadprůměrně inteligentní, čtou stejné knihy. Jednoho dne si Ernesto najde čas a vezme nás do Santa Clary. Chceme navštívit místo rozhodujícího vítězství kolony Cira Redonda.¹⁴ Právě v Santa Claře měl o několik týdnů dříve Ernesto nápad nechat vykolejit režimní vlak převážející zbraně a munici. Tato sabotáž urychlila dobytí města a svržení Fulgencia Batisty. Navíc v Santa Claře žije rodina Marchových, kterou nám chce Ernesto představit: Aleida se brzy stane jeho ženou a matkou jejich čtyř dětí: Aleidy, Camila, Celie a Ernesta. Bratr už jednu dceru má, Hildu Beatriz, z prvního manželství s Peruánkou Hildou Gadeou. Strávíme tedy pár hodin s Aleidinými rodiči, okouzujícími venkovany, jsou to prostí pracující lidé. Bohužel pro nás jsou Ernesto s Aleidou narychlo odvoláni do Havany. Moji rodiče, Celia, její manžel Luis a já pokračujeme směrem k Escambray. Po návratu do Havany prozkoumávám město, často mě doprovází Harry „Pomba“ Villegas nebo Leonardo „Urbano“ Tamayo, dva guerilleros ze Sierry Maestry, kteří se posléze k Ernestovi připojí k bolivijské výpravě do Nancahuazú. Pomo a Urbano bojovali po jeho boku, takže využívám jejich

¹⁴⁾ Ciro Redondo byl bojovník padlý v Sierrě Maestře, jeden z prvních Fidelových spolubojovníků.

přítomnosti a ptám se jich na množství otázek. Všechny ty informace mi připadají vzrušující a neslýchané. Vykreslují bratrovy vojenské skutky, jeho hrdinskost, bratrství, hlubokou lidskost. A přece je tento výjimečný muž, o jehož statečnosti a úspěších mi vyprávějí, stále mým bratrem. Navzdory všem těm příběhům mi zatím jeho důležitost nedochází. Jsem ještě velmi mladý. O dva a půl roku později za ním poprvé pojedeme do uruguayského Punta del Este na Meziamerickou hospodářskou a sociální konferenci, konečně mi začíná být jeho místo v tom všem jasnější. Dnes je mi líto, že jsem nebyl schopen docenit šíři událostí, které jsem prožíval. Pro mě to všechno bylo hlavně opojné víření. Mrzí mě i to, že jsem v té době neznal Fidela. Ale ten nás pár měsíců na to navštívil v Buenos Aires, nikdy na to nezapomenu.

Devátého února, dva dny před naším odjezdem, se Ernesto stal podle dekretu předsedy vlády Fidela Castra „právoplatným kubánským občanem“. Matka se dme pýchou. Je přesvědčena o tom, že kubánská revoluce je správná a spravedlivá. Che je pro ni plodem, ježž ona zasela. A Ernesto ji vidí jako architektku, díky níž zdolává každé poschodí. Je jí vděčný za to, že je jako žena schopna vystoupit ze své mateřské role, role „starám se o tebe, dala jsem ti život“, do role soudružky. Nalezli společnou řeč, jako vždy.

Když se spolu loučí, jsou si bližší než kdy dřív. Matka je odjezdem zdrcena, ale v Argentíně ji čekají další povinnosti: bratr Roberto a sestra Ana Maria se stali rodiči a ona bere svou roli babičky velmi vážně. Co se mě týče, rád bych zůstal s bratrem na Kubě a podílel se na revoluci. Otec mi to

Můj bratr Che

z Buenos Aires zakázal. Než odjel, žádal Ernesta ještě jednou, aby se vrátil a pokračoval v kariéře lékaře. Marně. Kuba mu už jeho nejstaršího syna vzala. A ještě aby jí tak nechal svého nejmladšího! Ať je otec jakkoliv svůj a bezstarostný, na svých dětech mu hodně záleží. Jsem opravdu zklamaný a našťavný. To matka by mi to určitě dovolila. Ona by to určitě pochopila. A Ernesto? Nevím. Neptal jsem se ho. Otcovo rozhodnutí je však nezrušitelné a nezdá se, že by se mu někdo postavil. Navíc je mi jen patnáct.

Kdybych zůstal, také bych bojoval v Nancahuazú. S mou pomocí by Ernesto možná přežil. Myslím, že jsem otci ten zákaz nikdy neodpustil.

Výstřední pár bez peněz

Než se pustím do rodinného příběhu, chtěl bych upřesnit jednu podle mě zásadní věc. V tom, co nás nejvíce zajímá, tedy Ernesto, nejsou pro vykreslení naší rodiny a jeho vlivu na Ernesta podstatné jen rodinné a humorné záležitosti, ale jevy a situace, které považoval za důležitější než všechny ty podrobnosti kolem naší existence. Budu se snažit být stručný. Některé příhody ve mně vyvolávají více pocity než vzpomínky v pravém slova smyslu. Na druhou stranu jsou také chvíle, jež se mi vryly do paměti jako fotografie.

Moji rodiče Ernesto Guevara Lynch a Celia de la Serna y Llosa se vzali v tichosti u mé tety Edelmiry de la Serna de Moore 10. prosince 1927. Svatba proběhla narychlo – seznámili se jen pár měsíců před tím u společného přítele. Rodina de la Sernů se sňatku neúčastnila, protože se svazkem nesouhlasí: můj otec je *tanguero* bez univerzitního vzdělání a pravděpodobně bez budoucnosti, noční pták, co s večerem odchází ozbrojen tančit tango na nechvalně známé předměstí Barracas, ve čtvrti na periferii Buenos Aires. Náš národní tanec je výlučnou záležitostí proletářů a přistěhovalců. V dobrých čtvrtích se netančí. „Spořádání lidé“ toto *pas de deux* považují za erotické